

'Houston, you have a problem'

Tot het laatste moment dacht de ING-top slechts een tik op de vingers voor de witwasaffaire te krijgen. Met €775 mln werd het de hoogste Nederlandse bedrijfsboete ooit. Een reconstructie.

Illustraties Erik Varekamp voor het FD

Een ongelukkige samenloop van omstandigheden

Ralph Hamers is niet gewend te wachten. Anderen wachten in de regel op de topman van ING. Maar deze woensdagmiddag is anders. Daar zit hij dan, samen met wat collega's in de vergaderzaal van de directievlucht op het ING-hoofdkantoor in de Bijlmer, bijgenaamd het Zandkasteel. Voor zich een plateau met koffie, thee en frisdrank. Zijn telefoon onder handbereik. Wachtend op de terugkeer van zijn rechterhand Koos Timmermans van diens afspraak bij het Openbaar Ministerie.

Die heeft op deze koude 21ste februari van 2018 weinig oog voor het indrukwekkende uitzicht over het IJ vanuit de elfde verdieping van het Amsterdamse Paleis van Justitie. De financieel bestuurder staart net als de rest van de zware delegatie ogenschijnlijk onbewogen naar een groot LG-televisiescherm.

Over het beeld schieten krantenkoppen en namen van bedrijven. De een na de ander. Net te snel om mee te schrijven. Zag hij daar het door fraude omgevallen Imtech op het scherm langskomen? En was dat voetbalbond Fifa? Teamleider Peter van Leusden van de Fiod heeft net fijntjes opgemerkt dat het allemaal witwas- en fraudezaken zijn van klanten van ING waar de bank niet goed heeft opgelet. Willen de heren bankiers misschien dat het Openbaar Ministerie ING daar allemaal voor gaat vervolgen?

In het kort

ING is in 2018 twee keer het middelpunt van politieke en maatschappelijke ophef.

Na rel over salaris Hamers in maart volgt in september een schikking van €775 mln vanwege witwasaffaire.

OM en Fiod hebben verschillende signalen afgegeven dat boete zeer hoog kan oplopen.

Toch onderschat banktop lange tijd de mogelijke sancties.

Structureel blind

Dit is het dan, de essentie van de ten laste legging. Na twee jaar intensief onderzoek door het Openbaar Ministerie (OM) en de Fiod naar corruptie, witwassen en terrorismefinanciering door klanten van ING. Het valt Timmermans en de andere ING-ers niet mee. In een presentatie van anderhalf uur krijgen ze te horen dat het OM vier zaken waar de bank bij is betrokken, zal vervolgen. Een van de vier is de smeergeldaffaire rond het Oezbeekse telecombedrijf Vimpelcom, een klant van ING. Bij lange niet de grootste zaak, zo stelt de Fiod, er is nog meer. Veel meer.

Dat de bank structureel blind is geweest en honderden miljoenen – misschien wel miljarden – crimineel geld heeft doorgelaten, staat voor het OM vast. Het heeft nu de bewijzen verzameld om echt te gaan vervolgen met als strafmaat een artikel uit het Wetboek van Strafrecht waar het al ruim een jaar voor waarschuwt: artikel 23 lid 7. Dat geeft het OM de mogelijkheid een boete uit te delen van maximaal 10% van de concernomzet. Voor ING zou dat neerkomen op €1,7 mrd. Er is ook een alternatief: schikken. Door zelf schuld te bekennen en een forse boete te betalen.

Salarisverhoging

Op hetzelfde moment klaart Jeroen van der Veer zestig kilometer verderop in Den Haag zijn eigen klus. Terwijl Timmermans luistert en Hamers wacht, is de president-commissaris van ING op bezoek bij minister Wopke Hoekstra van Financiën. Hij wil dat de minister zich achter een plan schaaft om de topmannen van Nederlandse multinationals regelmatig met het kabinet in contact te brengen.

In de marge van die bijeenkomst heeft Van der Veer nog een boodschap voor Hoekstra die niet op de agenda staat: ING is van plan het salaris van topman Ralph Hamers aanzienlijk te verhogen. Dan weet de minister dat alvast. Na de bespreking moet Van der Veer snel door. Er is een vergadering waar hij op in moet bellen. Met Ralph en Koos in het Zandkasteel. Om te horen wat het OM nu eigenlijk in handen denkt te hebben en of het noodzakelijk is de financiële markten erover te informeren.

De aangekondigde inval

Voor de top van ING staat de witwaszaak tot en met die 21ste februari 2018 niet bovenaan het prioriteitenlijstje. Natuurlijk, de Fiod is twee jaar eerder met enig machtsvertoon binnengevallen in het Zandkasteel en het kantoor van ING Nederland iets verderop. Maar dat gebeurde wel netjes, met een telefoontje vooraf. Enkele afdelingen werden met linten afgezet, documenten meegenomen. Daarna volgde in totaal nog een tiental invallen waarbij meer documenten en e-mails in beslag werden genomen.

Dat de Fiod bij ING zou aankloppen was de bankiers duidelijk vanaf het moment dat de Vimpelcom-schikking februari 2016 bekend wordt. De telecombedrijven Vimpelcom en TeliaSonera betaalden onder meer via bankrekeningen van ING smeergeld aan de Oezbeekse presidentsdochter Gulnara Karimova. Hoofdofficier Marianne Bloos van het in fraudebestrijding gespecialiseerde Functioneel Parket zegt in een interview met het FD dat faciliterende partijen zullen worden aangepakt. Zij noemt daarbij expliciet Nederlandse banken en advocatenkantoren, zonder individuele namen te noemen.

Houston en Sky

Het OM-onderzoek naar ING is 'Houston' gedoopt, naar de onderkoelde waarschuwing van de astronauten van de in problemen geraakte maanmissie Apollo 13 aan het controlecentrum van de Nasa: 'Houston, we have a problem'. In de wandelgangen van het OM klinkt een variant voor ING: 'Houston, you have a problem.'

Na de inval start ING zelf een onderzoek onder de codenaam Sky, als tegenhanger van Houston. Onder Sky A onderzoekt de interne auditdienst van ING de verdenking van het OM dat medewerkers van de bank zelf ook corrupt zijn en willens en wetens hebben meegewerkt aan het doorlaten van dubieuze geldstromen zoals van Vimpelcom.

Onder de noemer Sky B wordt vervolgens gekeken hoe dit allemaal heeft kunnen gebeuren zonder dat de interne alarmbellen zijn afgegaan. Ook hier is een belangrijke vraag of ING zich hier bewust schuldig aan heeft gemaakt.

De signalen die uit het Sky A-onderzoek binnendruppelen, stellen de top van ING gerust. Er is geen enkele aanwijzing van opzet in het spel. Dus lijkt het uitgesloten dat het OM opzetwitwassen kan bewijzen, een vergrijp dat nog zwaarder is dan schuldwitwassen. Uit Sky B blijkt wel dat er van alles mis is op de afdeling compliance en bij het gebruik van de monitoringsoftware Erase van het Amerikaanse beursgenoteerde bedrijf Fiserv.

Waarschuwing

Het onderzoek van het OM is Houston gedoopt, naar de waarschuwing van de astronauten van maanmissie Apollo 13

De hoofdrolspelers

Wie is wie in het Houston-onderzoek

DNB - Frank Elderson (directeur toezicht DNB), geeft fiat voor verbeterprogramma ING en ziet af van hertoetsen top ING.

OM - Marianne Bloos (hoofdofficier van het in fraudebestrijding gespecialiseerde Functioneel Parket) wil fraude faciliterende banken en advocatenkantoren aanpakken. Raakt zelf in opspraak vanwege een relatie met een collega.

OM - Peter van Leusden (teamleider van de Fiod) leidt het onderzoek tegen ING. Gaat persoonlijk bij Hamers langs om te zorgen dat het boetebedrag wordt overgemaakt.

POLITIEK - Wopke Hoekstra (minister van Financiën) valt van zijn stoel bij het lezen van het dossier en roept zowel de top van ING als van DNB op het matje.

ING - Jeroen van der Veer (president-commissaris) raakt in opspraak door omstreden salarisverhoging voor topman Ralph Hamers. Wordt twee keer gehoord door Fiod.

ING - Hans Wijers (opvolger Van der Veer) probeert schade van schikking te beperken door vooroverleg met minister Hoekstra.

ING - Ralph Hamers (ceo) accepteert salarisverhoging ondanks wetenschap van onderzoek OM naar witwassen bij de bank. Overtuigt DNB met zijn bereidheid te zorgen dat ING zijn rol als poortwachter voortaan goed uitvoert.

ING - Koos Timmermans (financieel directeur en rechterhand van Hamers), wordt leider van het onderhandelingsteam van ING met het OM. Stapt op als er uiteindelijk toch een 'offer' nodig is van de banktop.

Incompetentie, geen kwalijke opzet

De bank meldt bijvoorbeeld wel erg weinig verdachte transacties aan de Financial Intelligence Unit (FIU) van de overheid. De oorzaak wordt onder meer gevonden in de compliancesoftware. De systemen die dit soort transacties bij ING moeten opsporen en aangeven zijn 'afgetopt', ontdekt de Fiod. Dat betekent dat er dagelijks bij sommige risicocategorieën maximaal drie keer een alarmbel kan afgaan. Bij andere categorieën, waar veel minder transacties onder vallen, staat de schuif juist veel hoger. Daar gaat immers toch bijna nooit het alarm af. ING houdt het er op dat het een standaardinstelling is in de software die 'iemand' ooit op drie heeft gezet. Wie en wanneer is onduidelijk. Sowieso blijkt er veel onduidelijk in dat deel van de bank. Wie waar nu eigenlijk verantwoordelijk voor is bijvoorbeeld.

Al met al hoogstens incompetentie en slordigheid dus, geen kwalijke opzet concludeert de ING-top. Dergelijke overtredingen van de wet ter voorkoming van witwassen en terrorismefinanciering worden formeel gehandhaafd door toezichthouder De Nederlandsche Bank (DNB), eventueel in samenwerking met het OM. Met DNB valt over het algemeen wel te praten, weet ING uit ervaring. In het ergste geval leidt het tot een aanwijzing of een dwangsom. De bank hoopt dat het DNB is die uiteindelijk met een eventuele straf zal komen.

Druk, druk, druk

Er is nog een reden waarom het witwasdossier niet op één staat bij ING. Zowel Hamers als Van der Veer zijn in 2016 buitengewoon druk. De ceo zit op dat moment bijna drie jaar op het pluche en ING profiteert onder zijn leiding van de strategie om fors meer uit te lenen en de stevige economische rugwind. Maar Hamers wil een grote sprong voorwaarts maken, zijn stempel écht op de bank drukken. De Limburger raakt in het openbaar niet uitgepraat over digitalisering en innovatie, maar onder de motorkap lijkt de bank stiekem nog steeds meer op een oude diesel dan op een Tesla.

De Europese lappendeken aan banken die ING in feite is, moet op één technologisch platform worden overgezet en de twee grootste winstmakers Nederland en België in elkaar geschoven. Een enorme klus. Met veel risico's ook.

Intussen wordt het bestuur flink opgeschud. Dit gaat Hamers met een team doen dat hij zelf heeft uitgekozen, niet met de oudgedienden die hij – met alle respect – heeft geërfd van voorganger Jan Hommen. De topman kiest de bedachtzame Koos Timmermans als rechterhand en financieel directeur. Voormalig zakenbankier Steven van Rijswijk wordt zijn chieft risk officer.

Ook Jeroen van der Veer heeft meer dan genoeg aan zijn hoofd. Niet alleen begeleidt de dan bijna 70-jarige rvc-voorzitter de ingrijpende transformatie van ING, hij moet als president-commissaris van Philips ook de afsplitsing en beursgang van de lichtdivisie in de gaten houden. Ook bij baggeraar en AEX-fonds Boskalis is de ingenieur dan commissaris en dat bedrijf wordt geconfronteerd met de instorting van de offshore-markt en een mislukte poging Fugro over te nemen.

Bovendien wordt Van der Veer begin dat jaar gevraagd commissaris te worden van het Noorse concern Statoil, iets dat de oud-Shell topman niet wil laten schieten. En daar blijft het niet bij. Als mensen hem nodig hebben is hij vaak te vinden in Den Haag bij de Stichting Platform Bèta-techniek ter stimulering van het beta-onderwijs. Hij is er voorzitter van de raad van toezicht. Van der Veer houdt het overzicht met hulp van zijn befaamde lijstjes.

Tijdlijn

Februari 2016 Start strafrechtelijk onderzoek 'Houston' naar ING. Bank wordt verdacht van het faciliteren van witwassen.

Februari 2017 ING-top krijgt te horen dat OM meerdere zaken denkt te kunnen bewijzen. Vervolg is mogelijk onder nieuw wetsvoorstel met boete naar draagkracht.
Zomer 2017 ING-commissaris Jeroen van der Veer verhoord. Fiod wijst hem op ernst van de overtreding en potentiële boete van 10% van de concernomzet.

November/December 2017 ING-ceo Ralph Hamers verhoord. Commissarissen besluiten tot loonsverhoging van 50% voor Hamers.

Februari 2018 Onderzoek OM en Fiod klaar: zij presenteren zaak officieel aan ING-top. Van der Veer informeert Den Haag op hetzelfde moment over salarisplan.

Maart 2018 ING trekt salarisplan na commotie weer in.

Juni 2018 Gesprekken tussen ING en OM over schikking lopen vast. Hoofdofficier Marianne Bloos op non-actief.

Zomer 2018 ING krijgt keuze: schikken voor recordboete of bank wordt vervolgd.

September 2018 ING bekent schuld en koopt voor € 775 mln strafvervolgning af. Ralph Hamers blijft aan. Cfo Koos Timmermans moet weg na druk Financiën.

Het geduld raakt op

ING voelt zich sterk staan en is niet van plan bij voorbaat toe te geven aan het OM. De ervaren bestuurder Koos Timmermans leidt het team en coördineert de gesprekken met het OM. De bank heeft bovendien een topteam van Allen & Overy onder leiding van Hendrik Jan Biemond in de arm genomen.

Biemond is zelf een voormalig officier van justitie die de top van Ahold vervolgde ten tijde van de fraude in de VS en Scandinavië. Als iemand weet hoe je een dergelijke zaak tot een goed einde kan brengen is hij het. Topman Hamers blijft zoveel mogelijk buiten beeld. Er is afgesproken dat hij er zich pas mee bemoeit als het mis gaat. Als de gesprekken vastlopen, zo is afgesproken, gaan Hamers en hoofdofficier Marianne Bloos het proces samen proberen vlot te trekken.

Lakse houding moet stoppen

Het zelfvertrouwen van de ING'ers, die de zaak als een routinekwestie lijken te zien, leidt bij het OM en de Fiod rond de jaarwisseling van 2016 op 2017 tot flinke irritatie. De bank lijkt niet te snappen dat het menens is.

Er is namelijk een toenemend probleem in Europa van stromen crimineel en zwart geld die hun weg naar de bovenwereld vinden. Deels gaat dat via een instelling zoals het Letse ABLV, een bank die er al jaren door de Amerikaanse autoriteiten van werd verdacht een witwasmachine te zijn. Maar veel vaker gaat het geld via 'gewone' banken zoals ING. Banken die niet goed opletten en hun poortwachtersfunctie niet uitvoeren zoals het moet. Omdat het hen te veel werk is. Te veel kost. Of omdat ze het eigenlijk niet hun taak vinden om boeven te vangen. Die lakse houding bij de banken moet stoppen, vinden het OM en DNB.

ING werkt mee aan het onderzoek, maar zet geen stap te veel. Het Sky-onderzoek van de interne auditor is ondermaats, vinden Fiod en OM. ING mag best wat scheutiger zijn met het verstrekken van documenten en informatie.

In februari 2017 is het geduld van het OM op. Het wil niet dat de bank zich er later achter kan verschuilen dat het nooit duidelijk was dat het om een ernstige zaak met potentieel grote consequenties zou gaan. Er wordt daarom een grote bijeenkomst belegd. Iedereen moet komen. Ook Ralph Hamers. Zelfs toezichtsdirecteur Frank Elderson van DNB schuift aan in het Zandkasteel. In het bijzijn van Marianne Bloos en Fiod-topman Hans van der Vlist begint het team aan wat nadien bij de ING'ers 'de reprimandebijeenkomst' is gaan heten. Vanaf dat moment wordt afgesproken om maandelijks de voortgang te bespreken.

Duidelijke boodschap

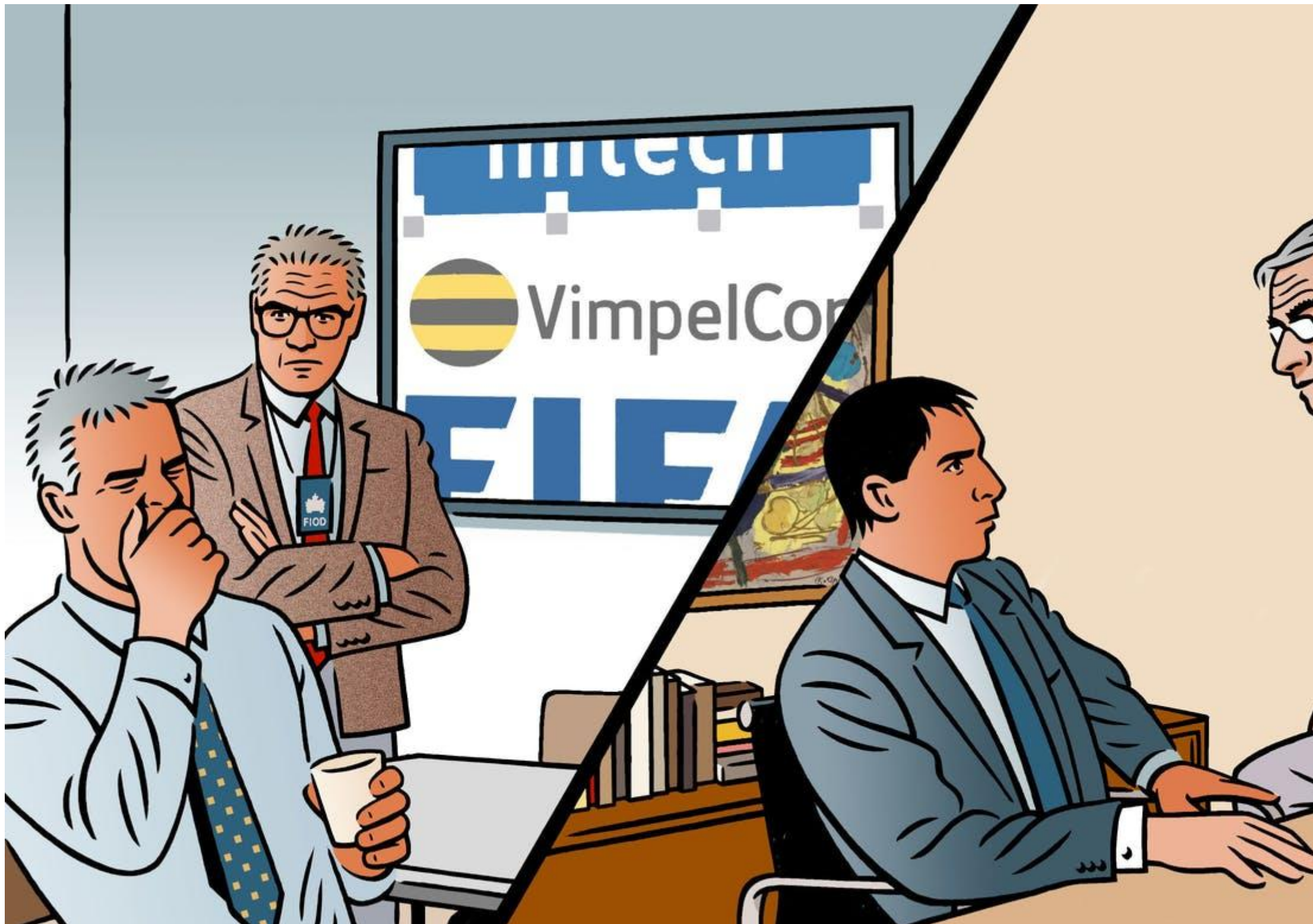
OM haalt de onderste steen boven om aan te tonen dat ING als rechtspersoon ernstig in de fout is gegaan

Afgeluisterde gesprekken

De Fiod legt de bankmanagers dan voor het eerst – precies een jaar voordat Timmermans en zijn team de officiële tenlastelegging zullen aanhoren – de vier zaken voor die het denkt te kunnen gaan bewijzen, waaronder Vimpelcom. Tijdens de bijeenkomst wordt de top van ING geconfronteerd met afgeluisterde gesprekken van bankmedewerkers. Niemand maakt oogcontact terwijl de opgenomen stemmen door de kamer klinken.

De boodschap is duidelijk. Het OM haalt de onderste steen boven om aan te tonen dat ING als rechtspersoon ernstig in de fout is gegaan. En mochten Hamers en de rest van de top het niet hebben begrepen: mogelijk zijn er ook individuen bij betrokken. Wat wist de top eigenlijk van het falend toezicht op witwassen en fraude?

Opnieuw wordt ING duidelijk gemaakt dat het een zware overtreding betreft met een dito boete, dat eventueel voordeel uit de overtredingen moet worden terugbetaald en dat ING bij een eventuele schikking publiekelijk schuld zal moeten bekennen. De bank hoeft er niet meer op te rekenen dat DNB de strafmaat zal bepalen, zo krijgen de ING'ers te horen. Dat station is gepasseerd, sterker nog: als de toezichthouder de bank beter bij de les had gehouden was het wellicht nooit zo ver gekomen. Nee, de regie is nu in handen van het OM.

In de verhoorkamer dringt de buitenwereld niet door

Het OM heeft bij eerdere zaken altijd publiekelijk gezegd dat er niet wordt onderhandeld. Toch ziet een deel van de ING'ers de harde boodschap van OM en Fiod begin 2017 nog als deel van een onderhandelings spel. Wordt de soep wel zo heet gegeten als die nu wordt opgediend? Onderhandelen is bankiers eigen. Uiteindelijk komt er dan iets uit waar beide kanten mee kunnen leven. Daar komt bij dat het ook om het geld van de aandeelhouders van de beursgenoteerde bank gaat, dus moet ING het wel hard spelen. En ten slotte heeft geen enkele ING'er zin om zichzelf kwetsbaar te maken en aan het einde van de rit ontslagen te worden. Of erger. De bank heeft advocatenkantoor Cleerdin & Hamer ingehuurd om alle individuele bankiers bij te staan in hun contacten met het OM.

In de verhoren die de Fiod houdt met de top in de tweede helft van 2017 klinkt dat allemaal door. Mensen als directeur Nederland Nick Jue blijken zich weinig tot niets te herinneren van mails van ondergeschikten over compliance, budgetten en meldingen van ongebruikelijke transacties. Jue staat hoog op de lijst met potentiële verdachten, maar blijkt nauwelijks op de hoogte van de interne compliance-problemen. Dat ING jarenlang het aantal alarmsignalen van mogelijk verdachte transacties heeft 'afgetopt' tot maximaal drie per dag komt voor het hoofd van ING Nederland als een verrassing.

Hoe hoger de Fiod komt in de organisatie, hoe meer het geheugen van de ING'ers lijkt te haperen. Voormalig risicodirecteur Wilfred Nagel – onder zijn verantwoordelijkheid is een groot deel van de overtredingen begaan – weet van niets, maar vindt in ieder geval dat hem dat aan te rekenen valt. Hij is een uitzondering. Veel vaker stuit het OM op een muur van onwil en onbegrip. De Fiod stapt daarom naar de raad van commissarissen en gaat als signaal de commissarissen Jeroen van der Veer en Robert Reibestein als getuige horen. Maar Van der Veer gaat er tijdens zijn verhoor in het Zandkasteel stevig in. De president-commissaris gelooft niet dat ING iets valt te verwijten.

Reputatie van de bank

Een maand later - augustus 2017 - wordt het verhoor met Van der Veer hervat, maar ditmaal schuift teamleider Van Leusden aan. Zijn teamleden voelden zich de eerste keer niet serieus genomen. Van der Veer krijgt letterlijk uitgespeld wat er gaat gebeuren als het tot vervolging komt. Alles wordt op tafel gelegd, inclusief de mogelijkheid van een boete van 10% van de omzet onder artikel 23 lid 7. Het kwartje valt. De oud Shell-topman realiseert zich wat de gevolgen zullen zijn voor de reputatie van de bank, vooral in de belangrijke Amerikaanse markt. Wat als de Amerikaanse autoriteiten zich er écht mee gaan bemoeien? Toch wil hij niet geloven dat het zal leiden tot een hoge boete. Er is immers geen opzet in het spel, slechts haperende systemen. Dat heeft het Sky-onderzoek toch uitgewezen, meent Van der Veer.

Dit is te doen, hoogstens 50 miljoen

De meeste betrokken ING'ers hebben zich er weliswaar bij neergelegd dat er een schuldbekentenis en boete gaat komen, maar nog altijd is er niemand die denkt dat het een zeer hoge boete wordt. Mede daarom legt niemand in de top een link tussen de witwasproblemen en het plan om topman Ralph Hamers 50% meer salaris te gaan geven.

Eind 2017 bespreken de commissarissen het beloningsvoorstel voor Hamers. Het is Jeroen van der Veer die de kar trekt, samen met de voorzitter van het remuneratie-commissie Henk Breukink. Vooral Van der Veer voelt zich moreel verplicht tot deze actie. De president-commissaris heeft de topman in zijn tweede jaar beloofd zijn salaris op te trekken naar een niveau net onder dat van de grote Europese bedrijven. Hamers wil het ook dolgraag. Niet eens zozeer om het geld zelf, maar omdat het een maatstaf van succes is.

De afgelopen jaren was er steeds een reden het salaris van Hamers niet te verhogen. Dit is de laatste kans voor Van der Veer zijn belofte in te lossen, in mei 2018 treedt hij af.

Sommige commissarissen vinden het moeilijk weerstand te bieden aan de overtuigingskracht van de president-commissaris. Voormalig premier Jan Peter Balkenende bijvoorbeeld, die net is aangetreden als commissaris, heeft het gevoel dat alles al is beslist. Ook Hans Wijers onthoudt zich van commentaar. Van Ralph Hamers, het onderwerp van gesprek, komen evenmin signalen dat dit misschien niet het moment is voor een forse loonsverhoging. Voor hem is dat de verantwoordelijkheid van de raad van commissarissen.

Los van elkaar

Beide dossiers - salaris en witwaszaak - worden door rvc nooit in samenhang bekeken

Gescheiden circuits

Beide dossiers - salaris en witwasdossier – worden door de commissarissen nooit in samenhang bekeken. Het zijn voor hen gescheiden circuits: het salarisvraagstuk ligt op dat moment voor en de zaak met OM loopt nog. Hamers levert puik werk met de transformatie van de bank en moet daarvoor worden beloond. Zelfs als hen begin 2018 duidelijk wordt dat ING flink zal moeten betalen voor het tekortschieten in zijn maatschappelijke poortwachtersrol, is er niemand die aan de noodrem trekt bij het beloningsvoorstel. Een boete van enkele miljoenen zal toch niet veel commotie opleveren, verwacht Van der Veer. Hij concentreert zich op andere zaken, onder meer het beloningsplan voor Hamers.

Dat plan crasht echter in maart 2018 met veel politiek en maatschappelijk kabaal. Dat komt vlak na de presentatie van de feiten in de witwaszaak door het OM aan ING. Het laatste wapenfeit van de voormalige Shell-topman bij ING is het salarisplan weer terug te draaien, na een dreigement met strenge wetgeving door minister Hoekstra (Financiën). Oud-minister en D66-prominent Hans Wijers volgt Van der Veer op.

Voor de gesprekken met het team van het Functioneel en het Landelijk Parket hebben ING en advocaat Biemond intussen twee referentielijstjes opgesteld van bedrijven die eerder een boete moesten betalen als onderdeel van een schikking. Op de Nederlandse lijst figureren onder andere Ballast Nedam, KPMG en SBM. Op de internationale lijst staan Deutsche Bank, HSBC en Rabo. De coöperatieve bank betaalde in 2013 €70 mln aan het OM, als onderdeel van een totale schikking van €774 mln vanwege de fraude met het internationale rentetarief Libor.

Het OM, zo denken de bankbestuurders, kan dreigen met een boete die 10% van de omzet kan bedragen, het kan niet anders dan dat ING minder hoeft te betalen dan de opzettelijk ‘foute’ bedrijven op het lijstje zoals Rabo. Bij ons is er immers geen opzet in het spel geweest, menen ze. Andere banken hebben voor tekortkomingen in de compliance een boete van een paar miljoen gehad. €25 tot 50 mln is de inschatting van het ING-team, dat moet genoeg zijn om de zaak te schikken.

Het voorjaar van 2018 is een hectische periode voor de bank. De nasleep van de salarisrel resoneert nog. En na de presentatie van het OM van de concept-tenlastelegging beginnen de gesprekken over een schikking: over het bedrag, over de geconstateerde feiten die straks publiek worden gemaakt, over personele consequenties en over herstelmaatregelen.

Assessment

De raad van commissarissen huurt in april advocatenkantoor Stibbe in om een management assessment te doen, een onderzoek naar mogelijke verwijtbaarheid van individuele managers. Koos Timmermans hoort ook bij de ING'ers die zal worden onderzocht. Binnen het bestuur was hij ten tijde van de overtredingen verantwoordelijk voor Nederland. Als iemand iets had kunnen weten of moeten weten, dan is het Timmermans. Zijn positie als leider van het onderhandelingsteam van ING is daardoor onhoudbaar. Hij wordt vervangen door Steven van Rijswijk.

Tegelijkertijd werkt de bank met toezichthouder DNB aan een herstelprogramma om de tekortkomingen in het toezicht op witwassen op te lossen. Met de toezichthouder neemt het in juni de uitkomsten van het management assessment door. Van de negentien geïdentificeerde medewerkers worden er twaalf gestraft. Dat varieert van ingehouden bonussen tot ontheffing uit de functie. Niemand wordt ontslagen. De top heeft niet verwijtbaar gehandeld of actief beleid gevoerd waardoor er gaten zaten in de controle van financiële transacties, blijkt uit het Stibbe-onderzoek.

Als Hamers vervolgens laat weten zich keihard in te zetten voor het herstelprogramma, is DNB-toezichtsdirecteur Frank Elderson overtuigd. ‘We moeten met elkaar verder’, laat hij de ING-top weten. De DNB-directeur stemt in met het totale herstelprogramma inclusief de straf voor 12 medewerkers, variërend van inhouding van de bonus tot ontheffing uit de functie. Bij ING halen ze opgelucht adem. Niemand van de top wordt hertoetst of hoeft weg, concluderen ze.

Wisseling bij OM

Fiod en het OM hebben het idee om bankiers persoonlijk te vervolgen in februari losgelaten. Het is duidelijk dat de structuren binnen ING hebben gefaald, maar individuen aanpakken blijkt ondanks verwoede pogingen onhaalbaar. Daarom laten ze dat deel aan DNB, die hen kan hertoetsen op geschiktheid als bestuurder. Het is nu zaak om tot een schikking te komen die andere banken zal opschrikken om serieus werk te maken van de naleving van wet- en regelgeving, ook de controle op witwassen van crimineel geld.

Het OM zit alleen zelf ook met een pijnlijk probleem. Hoofdofficier Marianne Bloos van het Functioneel Parket wordt in juni op non-actief gezet omdat ze een relatie met hoofdofficier van justitie Marc van Nimwegen heeft verzwegen. Ze wordt tijdelijk opgevolgd door Margreet Fröberg. De wisseling levert vertraging op.

Het OM en ING blijken in de maanden die volgen nog steeds op verschillende golflengtes te zitten. Die €25 tot 50 mln gaat het niet worden, realiseert ING zich, maar de bank wil zich er nog steeds niet bij neerleggen dat dit wel eens richting €1mrd zou kunnen oplopen. Voor het OM blijkt een lager bedrag van €775 mln, de hoogste boete in de geschiedenis van het Nederlandse bedrijfsleven, echter niet bespreekbaar.

Overschrijvingsbewijs voor €775 mln

Over de schuldbekentenis – het feitenrelaas – valt tot op zekere hoogte wel te praten. Het lukt ING het OM te overtuigen dat de overtredingen in dat relaas zich beperken tot ‘ING NL’, een niet-bestaande juridische entiteit binnen ING Bank NV. Dat is belangrijk voor de bank: zo kan het zeggen dat het slechts een Nederlands probleem van ING is en niet een probleem van de hele bank. Het onderzoek van de Fiod was niet gericht op de hele bank.

In augustus 2018 is het geduld van het OM op. ING wil nog verder praten, maar hoofdofficier Fred Westerbeke van het Landelijk Parket laat Ralph Hamers weten dat het buigen of barsten is. Hij moet tekenen bij het kruisje, anders is er geen deal en gaat het OM over tot vervolging voor in ieder geval vier zaken, waaronder Vimpelcom.

ING schikt zich in het onvermijdelijke. Liever dat dan de publiciteit en onvoorspelbare uitkomst van rechtszittingen. En dan ook nog eens de onzekerheid over wat de Amerikaanse toezichthouder SEC zou gaan doen. Ralph Hamers tekent. Bij het kruisje. Fiod-teamleider Peter van Leusden komt er maandagavond 3 september persoonlijk voor langs op het Zandkasteel. Hamers moet ter plekke een betalingsopdracht aan zijn afdeling treasury geven. Van Leusden krijgt het overschrijvingsbewijs mee. €775 mln gaat in een flits van ING naar het Openbaar Ministerie, overigens ook een ING-rekening. Hamers kan er niet om lachen.

Een bank zonder vrienden

Vrijdag 31 augustus is minister van Financiën Wopke Hoekstra door een van zijn topambtenaren verteld dat op korte termijn een omvangrijke schikking met ING wordt gesloten. Ook de minister-president wordt op hoofdlijnen op de hoogte gebracht. Minister Ferdinand Grapperhaus van Justitie is de aangewezen persoon om de transactieovereenkomst tussen ING en het OM te fiatteren. Maar hij heeft eerder al laten weten dat hij bang was voor het verwijt van belangenverstrengeling. Hij is immers een voormalig kantoorgenoot van ING's advocaat Biemond. De zaak is daarom aan Sander Dekker van Rechtsbescherming gedelegeerd. Die tekent zondag 2 september de schikking af.

President-commissaris Hans Wijers zoekt maandagmiddag per sms contact met Hoekstra. De bank wil rugdekking van de minister die over de financiële sector gaat en nog in maart harde kritiek uitte op de loonsverhoging van Ralph Hamers. Wijers wil voorkomen dat er vanwege de maatschappelijke commotie aanvullende eisen worden gesteld bij de schikking, bijvoorbeeld door Financiën. Beter om dit vooraf te bespreken en te zorgen dat Hoekstra de-escalereert in plaats van olie op het vuur gooit zoals met de beloning.

Zo'n klusje is voormalig minister Hans Wijers wel toevertrouwd. Hij kent als geen ander de weg in Den Haag en wordt geroemd om zijn sociale vaardigheden. Maar dan moet de andere kant wel willen luisteren. Hoekstra houdt de boot af. Hij wil eerst van Dekker weten of er juridische belemmeringen zijn voor het contact. Per sms laat hij Wijers wel weten het dossier niet te kennen maar wat hij heeft gehoord ‘buitengewoon ernstig’ te vinden. 's Avonds is er telefonisch contact tussen Wijers en Hoekstra. De minister herhaalt zijn eerdere boodschap. Het is een kort gesprek.

Verbijstering

Minister Hoekstra valt van zijn stoel: hij vindt het niet te bevatten hoe ING de interne controles inricht

Teleurstelling over optreden topman

Hoekstra en ook premier Rutte willen eerst de inhoud van het hele dossier kennen. De eerste valt van zijn stoel als hij het dossier dinsdagochtend leest. Hij vindt het nauwelijks te bevatten hoe ING zijn interne controles heeft ingericht. Beide bewindslieden zijn teleurgesteld in het plichtmatige en weinig berouwvolle optreden van de ING-topman. Hoekstra wil daarom een krachtig signaal afgeven en roept zowel de top van DNB als ING op het matje.

De dag na de bekendmaking van de schikking geven DNB-bestuurders Klaas Knot en Frank Elderson bij de bewindsman tekst en uitleg. Wijers moet twee dagen daarna langskomen in Den Haag. ING wil Hamers sturen maar Hoekstra wil de president-commissaris zien. Wijers krijgt te horen dat deze 'zeer ernstige' overtreding na de salarisrel van maart een nieuwe deuk in het maatschappelijk vertrouwen in de financiële sector betekent. De minister wijst hem op zijn verantwoordelijkheid als president-commissaris. Het is aan de commissarissen om te besluiten over personele consequenties, maar de onderliggende boodschap van de minister is niet mis te verstaan.

Wijers weet genoeg. Er moet iemand uit de top worden geofferd. Het spoedoverleg op het Zandkasteel is kort. Koos Timmermans zal opstappen. Hij was ten tijde van de overtredingen de hoogst verantwoordelijke voor ING Nederland. De top van de bank voelt zich gepakt door de politiek. Eerst is de ene minister (Dekker) akkoord met het totale schikkingspakket. En vervolgens eist een andere minister (Hoekstra) voor dezelfde overtreding alsnog een straf. Ongehoord, vindt Jan Peter Balkenende. Hij heeft geen goed woord over voor de actie van zijn CDA-partijgenoot.

Voor de commissarissen is er een grens bereikt. Een vertrek van Hamers is onbespreekbaar. De raad van commissarissen staat unaniem achter hem. En bovendien: wie zou dan ceo moeten worden? Wijers meldt aan Hoekstra dat ING dinsdag zal aankondigen dat Timmermans opstapt

Hamers is veilig. Maar toch, ook zijn wereld is veranderd. Zelfs de mensen waar hij mee om gaat, kijken nu anders naar de wonderboy van de bankensector. Nog geen twee weken na de schikking bijvoorbeeld, bij de jaarlijkse ceo-conferentie van Bank of America Merrill Lynch in Londen. Normaliter schittert Hamers daar tussen zijn gelijken, de show stelend met gepassioneerde verhalen over digitalisering en fintech. Ditmaal zit er een andere Hamers op het podium, merken de aanwezigen. Aangeslagen. Hij krijgt ook niet de gebruikelijke vragen over hoe een bank te transformeren. De zaal wil weten wat de schikking voor ING betekent. En of de integratie van ING Nederland en België inderdaad flink uit de hand is gelopen, zoals een artikel in het FD dan net heeft beschreven. ING is even niet meer synoniem voor succesvolle digitale innovatie.

Verantwoording

Dit artikel kwam tot stand op basis van gesprekken met een twintigtal ingewijden op voorwaarde van anonimiteit. Ook zijn diverse openbare bronnen gebruikt.